

УДК 27-42:378.4КДА

Бурега В. В.

У ПОШУКАХ «НОВОГО БОГОСЛОВ'Я»: ВИПУСКНИК КИЇВСЬКОЇ ДУХОВНОЇ АКАДЕМІЇ ЧЕДОМИР МАР'ЯНОВИЧ

Статтю присвячено аналізу життєвого шляху та наукової спадщини сербського богослова та історика Церкви Чедомира Мар'яновича (1872 – після 1935), випускника КДА (1890–1894), який зазнав суттєвого ідейного впливу з боку професора М. О. Олесницького та руху «нового богослов'я». Автор обстоює думку про те, що причиною конфлікту Ч. Мар'яновича із керівництвом Сербської Православної Церкви, засудження у 1908 р. написаного ним катехізису та позбавлення у 1909–1914 рр. права викладати віроучительні дисципліни стала його боротьба проти схоластичних підходів у теології, прагнення до докорінної реформи православної богословської науки, переконання в тому, що на зміну схоластиці («старому богослов'ю») має прийти «нове богослов'я», мета якого полягає у відродженні святоотцівського світогляду. Оригінальні богословські погляди Ч. Мар'яновича завадили його намаганням у 1924 та 1932 рр. обійняти посаду професора Православного богословського факультету Белградського університету. Здійснені ним спроби дати визначення основних етичних категорій, спираючись на новітні філософські системи та дані природничих наук, викликали критику з боку прихильників традиційних підходів у богослов'ї.

Ключові слова: Ч. Мар'янович, М. О. Олесницький, Сербська Православна Церква, Київська духовна академія, моральне богослов'я, схоластика, нове богослов'я.

У XIX – на початку XX ст. Київська духовна академія (далі – КДА) справила вирішальний вплив на розвиток богословської науки не тільки на теренах колишньої Російської імперії, а й далеко за її межами. Численні вихованці КДА з болгар, сербів, чорногорців, греків, румунів, грузинів, арабів, чехів та навіть японців здійснювали переклади програмних творів київських професорів різними мовами, а також намагалися творчо розвивати їхні ідеї. Усе це сприяло поширенню київської богословської традиції в різних регіонах світу. Тому є вкрай важливим прослідкувати вплив КДА на розвиток гуманітарних наук у країнах, куди потрапляли її випускники. Якщо вплив могилянського богослов'я на інші Помісні Церкви у XVII–XVIII ст. активно вивчають уже багато років, то аналогічні процеси, які мали місце у XIX – на початку XX ст., залишаються мало вивченими.

У цьому нарисі спробуємо прослідкувати вплив київської богословської традиції на сербську теологію на прикладі випускника КДА професора Чедомира Мар'яновича.

Важливим джерелом при написанні цієї статті стали матеріали архіву та бібліотеки Православного богословського факультету Белградського університету, за можливість ознайомлення з якими автор вдячний факультетському керівництву.

Доступні нам біографічні відомості про Чедомира Мар'яновича (*серб.* Чедомир Мар'янович [6, арк. 22] ¹) вкрай незначні. Він народився 17 (29) січня 1872 р. [6, арк. 22] у м. Чупрія (*серб.* Чуприја, нині – центр общини Чупрія, Поморавський округ, Сербія). У рідному місті здобув початкову освіту, після чого закінчив нижчу гімназію в м. Парачин (*серб.* Параћин, нині також у складі Поморавського округу). Потім вступив до Белградської духовної семінарії (тоді її називали «богословією»), яку закінчив у 1890 р. Як один з найбільш обдарованих вихованців, на останньому році навчання Мар'янович привернув увагу митрополита Сербського Михаїла (Йовановича) – випускника КДА, він регулярно направляв сербських юнаків до Києва для отримання тут вищої богословської освіти. Саме митрополит Михаїл запропонував молодому Мар'яновичу вирушити для продовження освіти до Києва і направив відповідне клопотання до Святішого Синоду до Петербурга. 13 липня 1890 р. Синод ухвалив рішення щодо допуску Чедомира Мар'яновича до вступних іспитів у КДА, а також про надання йому казенної стипендії (у разі успішного складання іспитів) [9, с. 8–9].

¹ У списках студентів КДА його ім'я подано як «Чедомиль» або «Чедомил».

Мар'янович (разом зі ще одним сербським абітурієнтом – Доброславом Ковачевичем) прибув до Києва на початку вересня 1890 р., коли вступні іспити в Академії вже закінчилися. У зв'язку із цим Рада КДА сформувала особливу комісію, перед якою сербські юнаки 10 вересня склали іспити з догматичного богослов'я, загальної церковної історії та логіки. Вони також написали по два письмові твори. За всі ці іспити Мар'янович отримав оцінку «задовільно». Наступного дня (11 вересня) Рада КДА зарахувала його до першого курсу Академії [9, с. 57–58]. Після цього Мар'янович обрав для спеціального вивчення літературну групу предметів [9, с. 50].

Про роки навчання Чедомира Мар'яновича в КДА ми знаємо зовсім мало. Тим не менш, цілком очевидно, що саме в ці роки сформувався його інтерес до морального богослов'я.

Тут слід зауважити, що кінець XIX ст. – це був час, коли в російській богословській науці розгорнувся рух за подолання схоластичного західного впливу. В духовних академіях з'являється ціла плеяда професорів, які активно переглядають ті підходи, які затвердилися у богословській науці ще з XVII–XVIII ст. Цей процес вплинув і на розвиток морального богослов'я. Саме серед викладачів цієї дисципліни у 1870–1880-х рр. виник ідейний рух, який отримав назву «нове богослов'я». У витоків цього руху стояв професор Санкт-Петербурзької духовної академії протопресвітер Іоанн Янишев. У Московській духовній академії найбільш яскравим представником «нового богослов'я» був професор Михайло Тарєєв. Прихильники «нового богослов'я» вважали, що моральне богослов'я не має бути лише переліком обов'язків та заборон. Вони закликали наблизити моральне богослов'я до реального життя, узгодити його з інтелектуальними та моральними запитами сучасності. Зокрема, протопресвітер Іоанн Янишев одним із перших у російській богословській науці висловив думку, що християнська мораль потрібна не стільки для наслідування блаженства після смерті, скільки для життя на землі. Тому, з його погляду, християнська мораль майже збігається з «природною мораллю» [2, с. 7–12; 47, с. 269–271].

Ідейно близьким до «нового богослов'я» був і професор КДА Маркелін Олексійович Олесницький. Саме він викладав в КДА моральне богослов'я в роки навчання тут Чедомира Мар'яновича. Пізніше Мар'янович говорив, що вважає себе продовжувачем ідей професора М. О. Олесницького. Наприклад, у 1933 р. в одній зі своїх полемічних статей Мар'янович писав: «Сам я є учнем покійного Маркеліна Олесницького,

проф. Київської духовної академії, який відомий як ліберал і борець проти схоластики. У тому ж дусі і я писав свої твори» [27, бр. 10.315, с. 7].

Це свідчення є вкрай важливим для розуміння творчого шляху Ч. Мар'яновича. Коли він навчався у Києві, моральне богослов'я було загальнообов'язковою дисципліною, яка викладалася протягом двох років (на III та IV курсі). Лекції, які М. О. Олесницький читав для студентів III курсу, охоплювали питання християнської антропології. У лекціях для IV курсу він зосереджувався на практичному викладі християнської моралі [43, с. 116–117]. За спогадами професора В. П. Рибінського, який навчався в КДА у 1887–1891 рр., лекції Маркеліна Олесницького суттєво відрізнялися за змістом від тодішніх підручників із морального богослов'я. Вони були підготовлені на основі новітніх німецьких книжок. Тому лекції Олесницького були популярними серед студентів [46, с. 85–86].

Професор М. О. Олесницький був автором низки фундаментальних досліджень з теорії моралі [39–41]. Він також приділив значну увагу обґрунтуванню особливого наукового статусу морального богослов'я та визначенню його предмета. Важливо зазначити, що в побудові свого курсу Олесницький активно використовував праці сучасних йому протестантських теологів, що викликало як невдоволення керівництва КДА, так і критику з боку Київського митрополита Йоаннікія (Руднева). В результаті у 1895 р. він змушений був залишити кафедру морального богослов'я та перейти до кафедри психології. Надзвичайно непростим виявився і його шлях до докторського ступеня. Монографія Олесницького «Из системы христианского нравоучения», представлена у 1897 р. до Ради КДА як докторська дисертація, отримала негативні відгуки рецензентів (професорів М. П. Ястребова та П. І. Ліницького). Тому Рада КДА відмовила М. О. Олесницькому в присудженні докторського ступеня. З особливою принциповістю рецензенти заявили, що Олесницький у своїй монографії «не дает ясного и определенного понятия о христианской нравственности». На їхню думку, професор Олесницький поклав в основу моралі не «специально-христианские», а «общечеловеческие начала» [12, с. 689–690]. Невдача, яка спіткала Олесницького у рідній Академії, змусила його звернутися до Санкт-Петербурзької духовної академії, Рада якої лише у 1904 р. визнала його гідним докторського ступеня [11, с. 122–123].

Дискусії із приводу змісту курсу морального богослов'я точилися в КДА саме в роки навчання

тут Чедомира Мар'яновича. Він закінчив КДА у 1894 р., а вже наступного року (1895) професор Олесницький змушений був залишити кафедру морального богослов'я. Таким чином, Мар'янович входив до складу передостаннього академічного курсу, якому вдалося прослухати повний курс лекцій Маркеліна Олесницького. Звісно, Мар'янович не міг не знати про складнощі, які спіткали його київського вчителя. На наш погляд, це частково пояснює непримиренність Чедомира Мар'яновича в критиці схоластичного богослов'я та у закликах до оновлення православної богословської науки.

У 1894 р., навчаючись на четвертому курсі, Мар'янович написав і подав до Ради КДА дисертацію «Учение Ветхого Завета о мздовоздаянии» [36]. Хоча дисертація була написана по кафедрі Святого Письма Старого Завіту, але її тема стоїть на перетині біблеїстики та морального богослов'я. Дисертація складалася зі вступу, двох частин і висновку. У вступі автор дає загальні відомості про поняття «мздовоздаяние» (відплата) та вказує джерела і посібники, використані при написанні дисертації. У першій частині він аналізує вчення про відплату в Старому Завіті від створення світу і до епохи пророків, а у другій частині – від епохи пророків і до часів Ісуса Христа. Дисертація отримала позитивні відгуки доцента В. П. Рибінського та професора Ф. Я. Покровського [10, с. 253–255]. Цікаво, що Володимир Рибінський у своєму відгуку вказував, що Мар'янович деякі біблійні тексти читав «несомненно уже после немецких пособий и под их влиянием, следствием чего явилось искусственное истолкование этих мест» [10, с. 254]. Цікаво було б простежити наявність впливу на кандидатський твір Мар'яновича лекцій та публікацій професора Олесницького. Поки що ніхто не провів такого дослідження.

13 червня 1894 р. Рада КДА на підставі зазначених відгуків ухвалила випустити Чедомира Мар'яновича з Академії в званні кандидата богослов'я. 8 липня того ж року Київський митрополит Йоаннікій (Руднев) затвердив це рішення [10, с. 319–320, 323–325].

По закінченні КДА Мар'янович повернувся до Сербії, де обійняв посаду вчителя у гімназії в м. Парачин¹. У квітні 1897 р. він склав державний професорський іспит з систематичного богослов'я. У 1897–1898 рр. Мар'янович обіймав посаду викладача гімназії у м. Ниш, у 1898–1900 рр.

був секретарем Нишського духовного суду, а у 1900–1903 рр. – професором вчительської школи в м. Алексинац (нині – Нишавський округ, Сербія). На початку 1903 р. Мар'янович відправився для продовження освіти до старокатолицького богословського факультету у Берні (Швейцарія). Тут він провів один семестр, після чого протягом одного семестру навчався на філософському факультеті в Лейпцизі (Німеччина). Навесні 1904 р. він знову прибув до Берна, де слухав лекції протягом ще одного семестру. Мар'янович став другим сербським студентом, який навчався на старокатолицькому факультеті у Берні [1, с. 19–20, 25]. Особливу увагу він приділяв питанням християнської етики та морального богослов'я. 24 липня 1904 р. у Берні Мар'янович захистив докторську дисертацію на тему «Утилітаризм і християнство», яку того ж року було видано німецькою мовою [57].

Повернувшись на батьківщину, Мар'янович став професором 2-ї чоловічої гімназії у Белграді. В різні роки він викладав тут основи християнського віровчення, німецьку, російську, сербську і церковнослов'янську мови, історію та географію.

У цей час у Сербії тривала дискусія з приводу створення нової навчальної програми для гімназій з основ християнського віровчення. Професор Мар'янович взяв у цій дискусії активну участь. Саме тоді він уперше публічно висловив свої погляди на майбутній розвиток богословської науки в Сербії. Зокрема, Мар'янович виступив за докорінну реформу викладання церковних дисциплін та узгодження навчальних програм із новітніми даними природничих наук. Ці принципи він спробував втілити у власному катехізисі (був виданий у 1908 р. [19]), який став використовувати як навчальний посібник у гімназії.

Цей катехізис став причиною масштабного конфлікту між професором Мар'яновичем і керівництвом Сербської Православної Церкви. Річ у тім, що «Катехизичні повчання» Мар'яновича викликали негативну реакцію з боку митрополита Сербського Димитрія (Павловича, з 1920 р. – Сербський Патріарх). Митрополит звинуватив професора в неправославних поглядах і зажадав, аби Мар'янович знищив весь наклад своєї книги. Однак Чедомир Мар'янович відмовився виконати цю вимогу. Після цього на прохання митрополита Димитрія професор Петро Протич підготував письмовий відгук на катехізис Ч. Мар'яновича. У цьому відгуку катехізис кваліфікувався як такий, що не відповідає православному вченню.

¹ Відомості про життєвий шлях Ч. Мар'яновича після закінчення КДА взято, головним чином, з матеріалів його особової справи в Архіві Православного богословського факультету Белградського університету (Сербія) [8].

25 травня 1908 р. цю справу було винесено на розгляд Архієрейського Собору Сербської Православної Церкви. Собор засудив професора Мар'яновича за те, що він без дозволу церковної влади видав та ввів до навчального процесу свій катехізис. На підставі відгуку Петра Протича зміст катехізису було визнано таким, що не відповідає православному вченню. Собор також ухвалив, що відтепер Чедомир Мар'янович не може бути допущений до викладання віроучительних дисциплін [52]. Після цього митрополит Димитрій звернувся до міністра освіти та церковних справ Сербії А. Николича з проханням заборонити Мар'яновичу викладати основи віровчення в середніх навчальних закладах. Однак міністр вважав, що обвинувачення, висунуті проти професора Мар'яновича, недостатньо обгрунтовані, і тому відмовився виконати прохання митрополита [52, с. 443–444].

22 лютого 1909 р. пішов у відставку прем'єр-міністр Сербії П. Велемирович, що спричинило відставку усього уряду. У новому кабінеті, який очолив С. Новакович, портфель міністра освіти отримав Любомир Стоянович. Після цього митрополит Димитрій звернувся вже до нового міністра з тим самим проханням. 8 травня 1909 р. Л. Стоянович видав розпорядження про заборону професору Мар'яновичу викладати основи віровчення, і незабаром Мар'янович був відсторонений від викладання віроучительних предметів у гімназії [52, с. 445–446].

Чедомир Мар'янович був вкрай обурений таким рішенням і розгорнув активну кампанію в пресі, спрямовану проти обвинувачень, висунутих Архієрейським Собором. В травні 1909 р. в одній зі своїх полемічних статей він прямо звинуватив сербських єпископів у неуправлінні. Ставлячись із великою шанобою до пам'яті митрополита Михаїла (Йовановича), професор Мар'янович із сумом зазначав, що після смерті владики Михаїла († 1898) йому не знайшлося гідного спадкоємця. Мар'янович вважав, що ані митрополит Інокентій (Павлович, обіймав Сербський митрополітський престол у 1898–1905 рр.), ані митрополит Димитрій (Павлович, зійшов на престол у 1905 р.) не відповідали своїй високій посаді. Насамперед, на думку Мар'яновича, вони не мали достатніх богословських знань. «Після одного митрополита Михаїла прийшов Інокентій, який слухав курс у духовній академії лише формально¹; а потім прийшов митрополит Димитрій, який навіть

формально не навчався в духовній академії, – писав Мар'янович. – Наші архієреї, обіймаючи свої єпископські місця, дали обіцянку та клятву зберігати всі догмати, канони, добрі традиції, добрі звичаї та покладати за них своє життя. А що ми бачимо на практиці? Вони відступають від цього, вони вчиняють так, що молодь не приходиться на ниву Христову; вони працюють, щоб нива залишилася без працівників... Сама ієрархія не стоїть на висоті свого покликання. Вона не дає нам необхідного духовного хліба, вона топче канони, традиції, дискредитує догмати; одним словом, вона гасить життєве джерело справжньої Церкви Христової» [24, с. 351].

Під час цієї полеміки професор Мар'янович докладно виклав своє бачення подальшого розвитку богословської науки в Сербії. У 1910 р. він опублікував програмну статтю «Схоластика і православ'я, або Старе і нове богослов'я» [32]. В цій статті він вкрай негативно оцінив розвиток православного богослов'я у XVII–XIX ст., підкреслюючи, що в цей період східне богослов'я підпало під суттєвий вплив з боку західної (насамперед католицької) схоластики. Цей вплив (через Росію) проник і до Сербії. Схоластика призупинила розвиток східної богословської думки та перетворила її на замкнену систему понять, яка перестала творчо взаємодіяти з іншими галузями знань. Це згубно відбилося і на внутрішньому церковному житті. Як писав Мар'янович, єпископи і духовенство перетворилися на замкнуте співтовариство, яке зосереджене на звершенні богослужіння і «далі требника не йде» [32, с. 108].

Ще одним наслідком схоластичного полону стало повне переформатування взаємин між церковною ієрархією та простими віруючими. Фактично Східна Церква запозичила католицький погляд на віроучительний авторитет у Церкві. Православні ієрархи за прикладом Римських пап почали прагнути привласнити собі право одноосібно вирішувати питання віроучительного характеру. На протипагу цьому професор Мар'янович наполягав, що істина, яка надана людині в божественному одкровенні, зберігається всією Церквою (всіма її членами), а не тільки ієрархами. «У доктринальних питаннях звичайний мирянин і патріарх є рівними», – писав Мар'янович [32, с. 110]. Посилаючись на класичні праці з канонічного права (зокрема на дослідження єпископа Никодима (Милаша) і професора О. С. Павлова), Чедомир Мар'янович стверджував, що жалюгідний стан сербської православної ієрархії змушує мирян брати на себе відповідальність за долю Церкви. Саме тому

¹ Митрополит Інокентій (в миру – Яків Павлович) навчався в КДА у 1859–1863 рр. По закінченні курсу навчання Конференція КДА не надала йому не тільки ступеня магістра або кандидата богослов'я, а й навіть звання дійсного студента. Яків Павлович був випущений з КДА лише як «слухатель академічних лекцій» [3].

він вважав своїм обов'язком вести публічну полеміку з керівництвом Сербської Церкви. Він наполягав, що кожен мирянин має право вільно висловлювати свої думки з віроучительних питань. Головне, щоб ці думки не суперечили Святому Письму та церковному переданню.

Особливо Мар'янович підкреслював, що схоластика («старе богослов'я») нездатна впливати на сучасне суспільство, нездатна оновити суспільство на релігійно-моральній основі. Це завдання може виконати тільки «нове богослов'я», в рамках якого Мар'янович пропонував, по-перше, повернутися до святоотцівської традиції і, по-друге, перебороти трагічний розрив між богослов'ям і новітніми даними природничих наук. «Нове богослов'я», на думку професора Мар'яновича, має стати «релігією життя». На відміну від мертвої схоластики, справжнє богослов'я повинне «пронизувати все життя, щоб дати йому ініціативу і напрямок» [32, с. 112].

Отже, як бачимо, тези Мар'яновича дуже близькі до тієї програми, яку пропагували прибічники «нового богослов'я» в духовних академіях у Російській імперії.

Відповідно до такого бачення подальших шляхів розвитку православного богослов'я, Чедомир Мар'янович неодноразово виступав із критикою богословських творів своїх сучасників, написаних у схоластичному дусі. Наприклад, того ж 1910 р. він дав різко негативну оцінку катехізису єпископа Мелетія (Вуїча)¹ [38], звинувативши автора в ересі [13]. Він навіть вигадав зневажливий термін «мелентіанізм», щоб позначити цю «ересь» [37; 42]. Оскільки катехізис єпископа Мелетія був схвалений до друку Архієрейським Собором Сербської Церкви, те Мар'янович у запалі полеміки стверджував, що і Собор теж упав у ересь [20].

Якщо бути об'єктивним, то критику професора Мар'яновича на адресу єпископа Мелетія слід визнати занадто суворою. Хоча в катехізисі і зустрічалися не зовсім вдалі з богословського погляду вислови, все ж таки звинувачувати єпископа Мелетія в ересі – це було очевидне перебільшення.

У 1910–1911 рр. Мар'янович також виступив із критикою «Православної догматики», виданої протоієреєм Савою Тодоровичем [14; 18; 55]. І тут головне звинувачення було майже таким самим: залежність від західної схоластики.

Що ж стосується рішення про заборону на викладання церковних дисциплін, то Мар'янович подав протест проти нього до Державної Ради

Сербського королівства. У 1910 р. Державна Рада визнала неправомочність дій міністра Л. Стояновича (тоді він уже не був міністром). Однак остаточно конфлікт було залагоджено лише через чотири роки. 1 квітня 1914 р. митрополит Димитрій у своєму листі до міністерства освіти визнав, що Чедомир Мар'янович може бути допущений до викладання християнського віровчення [8, арк. 12].

Важливо згадати ще одну жваву полеміку, до якої долучився професор Мар'янович. Вона розгорнулася в сербському суспільстві після того, як королівським указом від 27 лютого 1905 р. Белградську вищу школу було перетворено на університет. Після цього почалася дискусія з приводу того, чи варто створювати у складі університету богословський факультет? На той час у Сербії не існувало вищих богословських шкіл. І для отримання вищої богословської освіти сербські юнаки змушені були їхати за кордон (насамперед, до духовних академій Російської імперії). Не дивно, що серед сербських ієрархів і церковних діячів була поширена думка, що в Белграді слід створювати не богословський факультет, а духовну академію (за російським зразком). Однак у професорському середовищі багато хто не поділяв цю думку, наполягаючи, що Сербія не повинна копіювати російський досвід. Ця частина суспільства вважала, що Сербія має рухатися традиційним європейським шляхом та відкрити богословський факультет у складі університету. В результаті перемогла друга точка зору: у 1920 р. у складі Белградського університету було створено Православний богословський факультет [4, с. 213–214].

У 1907 р. Чедомир Мар'янович видав невеличку статтю «Чи є теологія наукою?» [16; 56, с. 129–133]. Він писав, що противники створення богословського факультету фактично виступають проти богослов'я як наукової дисципліни і бажають витіснити церковну науку на узбіччя наукового життя в Сербії. Професор Мар'янович однозначно висловлювався за створення факультету і за повноцінну інтеграцію теології до загального освітнього простору Сербії.

Отже, вже в перше десятиліття ХХ ст. Чедомир Мар'янович став у Сербії досить помітною фігурою. Він здобув славу ліберального богослова, реформатора та борця з відсталістю церковної ієрархії.

У 1912–1913 рр. під час Першої та Другої Балканських війн Мар'янович служив у сербській армії резервним офіцером. У роки Першої світової війни (1914–1918) брав участь у бойових діях на Солунському фронті. По закінченні

¹ Єпископ Мелетій був випускником КДА 1888 р.

війни (з 1919 р.) став професором 4-ї чоловічої гімназії у Белграді.

У 1921 р. Чедомир Мар'янович заснував видавничу серію «Бібліотека сучасних релігійно-моральних питань» (*серб.* «Бібліотека савремених релігиозно-моралних питања»). До середини 1930-х рр. в ній вийшло понад 30 книг (переважно брошур). Автором більшості з них був сам професор Мар'янович. Ці видання торкалися актуальних питань взаємодії Церкви з сербським суспільством, сучасних етичних проблем, питань християнської педагогіки. В цілому в своїх публікаціях 1920-х рр. Мар'янович продовжував лінію, яку він почав у 1908–1910 р. Він активно критикував схоластичні підходи в теології та закликав до глибинної реформи викладання церковних дисциплін у гімназіях.

Особливої уваги заслуговують спроби Мар'яновича стати професором Православного богословського факультету в Белграді. У 1924 р., коли на факультеті була вакантною кафедра догматичного богослов'я, він подав документи на конкурс із заміщення цієї кафедри. Крім Мар'яновича на цю посаду претендували ще двоє: його однокурсник по КДА протоієрей Доброслав Ковачевич, який на той час був професором 3-ї чоловічої гімназії у Белграді, а також протоієрей Євфимій (Ефто) Прнятович – професор чоловічої вчительської школи в м. Дервента (нині – територія Боснії та Герцеговини).

Усі три кандидати подали на факультет свої друковані твори, на підставі яких тут мали винести судження про їхню богословську компетентність. В архіві богословського факультету збереглися відгуки на ці публікації. Ключовим є відгук професора Олександра Доброклонського (від 1 листопада 1924 р.) – відомого історика Церкви, який, опинившись в еміграції, став професором богословського факультету в Белграді [44, с. 199–202]. Цікаво, що професор Доброклонський дає лише короткі характеристики публікаціям протоієреїв Прнятовича і Ковачевича, натомість про твори Чедомира Мар'яновича пише досить докладно [8, арк. 5–6 зв.].

Доброклонський наводить основні біографічні відомості про професора Мар'яновича, вказує його друковані праці, після чого переходить до аналізу його творів на богословські теми. Насамперед, він зосереджується на аналізі катехізису, який був предметом суперечки у 1908–1910 рр. Професор Доброклонський висловив чимало критичних зауважень до цієї книги. Він, зокрема, вказував, що катехізис Мар'яновича містить вчення про християнську віру і мораль далеко не

в повному обсязі: «Наприклад, тут немає мови про промисел Божий, залишено без пояснення поняття про Боголюдину (стор. 60), заслуги [суса] Христа зведені лише до вчення про віру та мораль, яке було підтвержене Його смертю (стор. 10, 60), про Його значення як Іскупителя та Примирителя Бога з людиною немає і мови; а тим часом це є кульмінаційним пунктом християнського вчення; не пояснений справжній зміст “духовного народження” в акті хрещення, як відновлення природи людини [шляхом] звільнення від первородного гріха, прокляття і смерті (стор. 64–65)» [8, арк. 5 зв.]. Доброклонський вказував, що катехізис, звичайно ж, не є науково-богословською працею. В ньому автор лише намагається викласти догмати Православної Церкви в популярній і доступній формі. При цьому, на думку рецензента, Мар'янович не впорався з цим завданням.

На завершення свого відгуку Доброклонський вказав і на те, що катехізис Мар'яновича був засуджений Архієрейським Собором Сербської Церкви, а сам автор за цю книгу був відсторонений від викладання віроучительних дисциплін. Висновок Доброклонського був однозначним: Чедомир Мар'янович не може бути допущений на кафедру догматичного богослов'я. Слід зазначити, що і два інші кандидати також отримали від Доброклонського негативні відгуки. З його думкою погодився і другий рецензент – професор Д. Стефанович (він зробив до відгуку Доброклонського приписку обсягом в один абзац, датовану 6 листопада 1924 р.) [8, арк. 6 зв.].

В архіві факультету зберігся і відгук професора протоієрея Федора Титова (датований 31 жовтня 1924 р.)¹. Він пише, що публікації Мар'яновича належать, в основному, до сфери морального, а не догматичного богослов'я. Крім того, Мар'янович не має священницького сану, що, на думку Титова, «є необхідним для викладача догматики». Він також визнав, що не тільки Мар'янович, а й двоє інших кандидатів не підходять для кафедри догматичного богослов'я [8, арк. 3].

На підставі цих відгуків Рада факультету дійшла висновку, що ніхто з трьох кандидатів не може обійняти вакантну кафедру. В результаті на кафедру догматичного богослов'я був обраний протоієрей Федір Титов, який займав її до кінця життя [44, с. 202–205].

¹ Колишній професор КДА протоієрей Ф. І. Титов з 1919 р. мешкав в еміграції у Королівстві Сербів, Хорватів і Словенців. З 1920 р. був професором Православного богословського факультету у Белграді по кафедрі біблійної історії та біблійної археології [44, с. 202].

З кінця 1920-х рр. професор Мар'янович перебував на пенсії. Проте і в пенсійні роки він досить активно друкував свої праці. На межі 1920–1930-х рр. він написав двотомник «Християнська етика» [34]. Ця книга замислювалася як підручник для середніх навчальних закладів. Перший том був присвячений індивідуальній етиці, а другий – соціальній. Прагнучи подолати розрив між богослов'ям і світською наукою, Мар'янович у своєму курсі спробував дати визначення християнських етичних категорій, спираючись на сучасну йому філософську літературу.

Такий підхід викликав критику з боку прихильників традиційних підходів у викладанні богословських дисциплін. Зокрема, у 1930 р., після виходу з друку «пробного видання» першого тому «Християнської етики», професор богословського факультету Белградського університету ієромонах Симеон (Станкович, згодом – єпископ) оприлюднив у друкованому органі факультету журналі «Богослов'я» (*серб.* «Богословље») негативну рецензію на цю книгу [48; 49]. Рецензент звертав увагу на те, що структура книги Мар'яновича не відповідає навчальній програмі з християнської етики, яку затверджено Священним Синодом і Міністерством освіти. Він також звинувачував Мар'яновича в тому, що він не проводить чіткої межі між християнською та «еволюціоністською» етикою. В окремих місцях книги ієромонах Симеон вбачав суперечності із православним вченням і вважав, що цей підручник не може бути рекомендований до використання в навчальному процесі. Чедомир Мар'янович відповів на цю критику окремою брошурою [26]. Тут він не тільки розбирав аргументи рецензента, а й перейшов на особистості, висловивши сумніви в компетентності ієромонаха Симеона (Станковича). Це спонукало отця Симеона дати відповідь і на цю брошуру Мар'яновича [49].

У 1932 р. ієромонах Симеон (Станкович) був висвячений на єпископа та облишив викладання на факультеті. В результаті тут звільнилася кафедра етики. Незважаючи на те, що у Чедомира Мар'яновича були вкрай складні взаємини із професорами факультету, він подав свої документи на конкурс із заміщення кафедри етики. Цього разу відгуки на його твори написали протоієрей Дмитрій Стефанович і професор Радивой Йосич. Рецензенти досить жорстко оцінили твори Мар'яновича. Вони з особливою увагою підійшли до аналізу його дисертації, захищеної в Берні.

На думку рецензентів, ця робота була написана під впливом ідей Ф. Шлеєрмахера. Чедомир Мар'яновича рецензенти кваліфікували як «деїста та раціоналіста» [8, арк. 13]. На їхню думку, Мар'янович у своїй книзі говорить про природне походження релігії та автономність моралі. На підставі цього відгуку Рада факультету знову відхилила кандидатуру Мар'яновича. Це спровокувало його бурхливу реакцію.

У 1933 р. професор Мар'янович подав до суду на професора О. Доброклонського та протоієрея Д. Стефановича за наклеп. Йому стало відомо, що у 1924 р. Доброклонський і Стефанович у своїх рецензіях визнали твори Мар'яновича такими, що суперечать православному вченню. Перебіг цього судового процесу ще чекає своїх дослідників. Коротку згадку про нього ми знайшли в невеличкій замітці, надрукованій 23 червня 1933 р. у белградській газеті «Правда». Тут повідомлялося, що Доброклонський і Стефанович підтвердили в суді, що вважають погляди Мар'яновича неправославними. При цьому, посилаючись на закон про університет, який встановлює таємну процедуру рецензування, вони відмовилися пред'явити суду текст своєї рецензії, написаної у 1924 р. В результаті, суд відхилив обвинувачення, висунуті Чедомиром Мар'яновичем [53].

Після цього на сторінках газети «Правда» розгорнулася емоційна полеміка, в якій взяла участь Ч. Мар'янович, А. Доброклонський і протоієрей Федір Титов [7; 15; 27; 54]. Кожен з них докладно виклав своє бачення ситуації. Не вдаючись в аналіз цих публікацій, зазначимо, що вони містять чимало важливих відомостей як з життя богословського факультету, так і з біографій їхніх авторів.

Певним підсумком протистояння Чедомира Мар'яновича із професорами богословського факультету стала його брошура, спрямована проти протоієрея Федора Титова, видана у 1934 р. [28]. В цій брошурі Мар'янович стверджував, що на богословському факультеті владу у свої руки взяли російські професори (Доброклонський і Титов), які порушують демократичні процедури заміщення кафедр і намагаються насаджувати тут типові для Російської імперії авторитарні методи управління. За свідченням сучасного сербського дослідника Владислава Пузовича, ці звинувачення не знайшли підтримки на самому факультеті [44, с. 202–205].

У публікаціях Ч. Мар'яновича, які з'явилися у 1930-ті рр., переважає історична тематика. Так, у 1929–1930 рр. він видав двотомну

«Історію Сербської Церкви» [17], яка охоплювала період із найдавніших часів до 1920 р. Це була книга популярного характеру. Тому в сербській церковно-історичній науці вона була оцінена досить стримано [50, с. 10]. Більш цінними були дослідження Мар'яновича з регіональної історії. В різні роки він видав історичні нариси про міста Крушевац (нині – Расинський округ, Сербія) [21], Чупрія, Парачин і Ягодина (нині – Поморавський округ, Сербія) [33], а також історико-археологічні нариси про Марков монастир (нині – с. Маркова Сушица, община Студеничани, Скопський регіон, Македонія) [30], Іоанно-Бигорський монастир (нині – громада Дебар, Південно-Західний округ, Македонія) [31], монастирі Сичево (нині – громада Нишська Лазня, Нишавський округ, Сербія) [22]. Він також брав участь в обговоренні сучасних йому проблем монастирського життя [23].

Про останні роки життя Чедомира Мар'яновича ми не маємо достовірної інформації. Останню з виявлених нами його публікацій датовано 1936 р. (це вищезгаданий нарис про міста Чупрія, Парачин та Ягодина). На той час Мар'яновичу було шістьдесят чотири роки. Можливо, незабаром після цього він помер. У сербській літературі нам не вдалося знайти достовірних відомостей про час та місце його смерті, а також про місце поховання. Наприклад, «Енциклопедія сербської історіографії» лише вказує, що він помер у Белграді [5].

В останні роки в сербській літературі висловлювалося припущення, що в роки німецької окупації Сербії (1941–1944) професор Мар'янович займав посаду міністра юстиції в так званому уряді національного порятунку генерала Мілана Недича і що він був розстріляний комуністами в листопаді 1944 р. [1, с. 19–20; 56, с. 58]. Однак цю версію слід визнати помилковою. Навіть якщо Мар'янович і дожив до початку війни, то йому на той час було вже майже сімдесят років. Він уже понад десять років був пенсіонером. Крім того, у своєму житті він ніколи не займався юриспруденцією. Навряд чи така людина могла бути призначена міністром юстиції.

Справді, в уряді Недича був Чедомир Мар'янович [58, с. 65, 180, 182, 188, 189, 194, 197, 209, 217, 227, 228, 244, 251, 253, 266]. Але, як видно з опублікованих матеріалів Державної комісії з пошуку та опису таємних поховань (*серб.* Државна комисија за проналажење и обележавање свих тајних гробница), цей міністр Мар'янович народився у 1896 р. у селищі Дена

Шаторня (нині – у складі громади Топола, Шумадиїський округ, Сербія) [35]. Отже, це був однофамілець професора Мар'яновича. Міністр Мар'янович був професійним юристом. 20 грудня 1934 р. він захистив на юридичному факультеті Белградського університету докторську дисертацію на тему «Про положення неповнолітніх у матеріальному карному праві», яку було надруковано у 1935 р. [25; 51, с. 144–145].

* * *

Як бачимо, життєвий шлях професора Чедомира Мар'яновича залишається маловивченим. Також і його спадщина ставить перед нами чимало питань. Протягом двох із половиною десятиліть він перебував практично в постійному конфлікті з церковною владою Сербії, а його твори викликали сувору критику з боку сучасників. Заклик до створення «нового богослов'я» вже на початку творчої кар'єри Мар'яновича створив йому стійку репутацію ліберала і раціоналіста. Закріпленню за ним цієї репутації сприяла і критика, яка пролунала з його вуст на адресу ієрархів Сербської Православної Церкви. Очевидно, саме така репутація Мар'яновича була однією із причин жорстко негативних відгуків про його публікації з боку професорів богословського факультету. Фактично до кінця життя противники Мар'яновича нагадували йому історію з виданням катехізису, засудженого Архієрейським Собором.

Сьогодні було б важливо неупереджено оцінити богословську спадщину професора Мар'яновича. Більшість його публікацій мають публіцистичний характер. Навіть програмні книги Мар'яновича замислювалися як навчальні посібники для гімназій. У цих книгах він прагнув у популярній формі відобразити ті нові віяння, які були характерними для православної богословської думки початку ХХ ст.

Було б важливо ретельно порівняти погляди Мар'яновича з публікаціями російських богословів межі ХІХ–ХХ ст., які також виступали за створення «нового богослов'я» (наприклад із працями М. М. Тарєєва). Звичайно, особливої уваги заслуговує вивчення впливу на Мар'яновича праць М. О. Олесницького, якого він називав своїм вчителем.

Будемо сподіватися, що цей невеличкий нарис приверне увагу дослідників до колоритної і незаслужено забутої постаті професора Чедомира Мар'яновича.

Список літератури

1. Аркс Урс фон. Єпископ Николај Велемировић (1880–1956) и његове студије у Берну о оквиру старокатоличких и српско-православних односа / Урс фон Аркс // Српска теологија у двадесетом веку: истраживачки проблеми и резултати. – Књ. 2. – Београд, 2007. – С. 7–27.
2. Бродский А. И. Михаил Тареев / А. И. Бродский. – СПб., 1994. – 80 с.
3. Бурега В. В. Інокентій (Павлович Яків) / В. В. Бурега // Київська духовна академія в іменах : 1819–1924 : енциклопедія : в 2 т. – Т. 1 : А–К. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2015. – С. 585–587.
4. Бурега В. В. Теологија в державних університетах : досвід Православних Церков Європи / В. В. Бурега // Філософська думка. – 2012. – Спецвипуск SENTENTIAE III: Християнська теологија і сучасна філософія. – Вінниця : ВНТУ, 2013. – С. 213–219.
5. Грбовић Д. Марјановић Д. Чедомир / Д. Грбовић // Енциклопедије српске историографије / приредили С. Тирковић, Р. Михаљчић. – Београд, 1997. – С. 483–484.
6. Дипломи и аттестати випускників академії 1894 г. // Центральний державний історичний архів України у м. Києві. – Ф. 711. – Оп. 3. – Спр. 2215.
7. Доброклонски А. Прилике на теолошком факултету / А. Доброклонски // Правда. – 1933. – Бр. 10.343 (22 август). – С. 2.
8. Досіје Чедомира Марјановића // Архив Православног богословског факултета у Београду.
9. Извлечение из Протоколов Совета Киевской духовной академии за 1890–91 учебный год. – К., 1892. – 383 с.
10. Извлечение из Протоколов Совета Киевской духовной академии за 1893–94 учебный год. – К., 1894. – 331 с.
11. Климент (Вечера), еп. Нравственное богословие в КДА / Климент (Вечера), еп., В. В. Бурега // Православная энциклопедия. – Т. XXXIII. – М., 2013. – С. 121–124.
12. Кудрявцев П. Профессор Маркеллин Алексеевич Олесницкий († 12 марта 1905 г.) / П. Кудрявцев // Труды КДА. – 1905. – № 4. – С. 675–704.
13. Марјановић Ч. [Рец. на:] «Катихизис за народ или разговор о хришћанској православној вери» од єпископа Тимочког Мелентија. Зајечар 1909 / Ч. Марјановић // Хришћански весник. – 1910. – Свеска 2. – С. 154–160.
14. Марјановић Ч. [Рец. на:] «Православна догматика : са апологетским разјашњањима» израдио прота Сава Тодоровић. Земун, 1909 / Ч. Марјановић // Хришћански весник. – 1910. – Свеска 6. – С. 478–480.
15. Марјановић Ч. Г. Титов и г. др. Владен Берић : Поводом једног чланка г. Титова / Ч. Марјановић // Правда. – 1933. – Бр. 10.397 (10 октобар). – С. 12.
16. Марјановић Ч. Да ли је ли теологија наука? / Ч. Марјановић // Гласник Православне Цркве у Краљевини Србије. – 30 јун 1907. – С. 180–182.
17. Марјановић Ч. Историја Српске цркве. Књ. 1 / Ч. Марјановић. – Београд, 1929. – 95 с. (Библиотека савремених религиозно-моралних питања. Књ. 25–26); Књ. 2. – Београд, 1930. – 135 с. (Библиотека савремених религиозно-моралних питања. – Књ. 27); Перевидання (з додатками): Београд, 2001. – 375 с. (Библиотека Лавиринг. – Књ. 15).
18. Марјановић Ч. Једна богословска полемика / Ч. Марјановић // Хришћански весник. – 1911. – Свеска 2. – С. 87–102.
19. Марјановић Ч. Катихетичке поуке о основима вере и морала / Ч. Марјановић. – Београд, 1908. – XI, 95 с.
20. Марјановић Ч. Ко је јеретик: Ја ли Арх. сабор? / Ч. Марјановић // Хришћански весник. – 1909. – Свеска 3. – С. 206–217.
21. Марјановић Ч. Крушевац : историјско-културни преглед од постанка до данас / Ч. Марјановић. – Београд, 1933. – 76 с. : ил.; Перевидання: Београд, 1934. – 80 с.; Крушевац, 2012. – IХ, 74, XXII с.
22. Марјановић Ч. Манастир Сићево / Ч. Марјановић // Глас Епархије нишке. – 1900. – Бр. 2. – С. 32–35; Бр. 3. – С. 53–57.
23. Марјановић Ч. Манастирско питање у Србији / Ч. Марјановић // Духовна стража. – Београд. – 1908. – Бр. 1. – С. 18–21; Бр. 2. – С. 56–58; Бр. 3. – С. 81–84; Бр. 4–5. – С. 134–139.
24. Марјановић Ч. Наш академски богословски подмладак / Ч. Марјановић // Хришћански весник. – 1909. – Свеска 5. – С. 342–352.
25. Марјановић Ч. О положају малолетника у материјалном кривичном праву / Ч. Марјановић. – Београд, 1935. – IV, 181 с.
26. Марјановић Ч. Питања о религиозно-моралном образовању у нашим средњим школама / Ч. Марјановић. – Београд, 1931. – 79, [1] с. – (Библиотека савремених религиозно-моралних питања. – Књ. 30–31).
27. Марјановић Ч. Прилике на теолошком факултету : Како се водила борба против мене / Ч. Марјановић // Правда. – 1933. – Бр. 10.316 (26 јула). – С. 7; Бр. 10.317 (27 јула). – С. 7; Бр. 10.380 (28 септембар). – С. 8; Бр. 10.382 (30 септембар). – С. 6; Бр. 10.384 (2 октобар). – С. 7; Бр. 10.387 (5 октобар). – С. 10.
28. Марјановић Ч. Прилике на теолошком факултету. Г. Д-р Т. Титов као човек и као догматичар / Ч. Марјановић. – Београд, 1934. – 15 с. – (Библиотека савремених религиозно-моралних питања. – Књ. 35).
29. Марјановић Ч. Прилике на теолошком факултету: Како се водила борба против мене / Ч. Марјановић // Правда. – 1933. – Бр. 10.315 (26 јул). – С. 7.
30. Марјановић Ч. Српски споменици у Новој Србији : 1. Марков манастир / Ч. Марјановић. – Београд, 1914. – 22 с. : фото.
31. Марјановић Ч. Српски споменици у Новој Србији : 2. Манастир св. Јована Бигорског код Дебра / Ч. Марјановић. – Београд, 1924. – 88 с. : ил. (Библиотека савремених религиозно-моралних питања. – Књ. 9).
32. Марјановић Ч. Схоластика и православље, или старо и ново богословље / Ч. Марјановић // Хришћански весник. – 1910. – Свеска 2. – С. 98–113.
33. Марјановић Ч. Ђуприја, Параћин и Јагодина : историјски и културни преглед / Ч. Марјановић. – Књ. 1 : Од Римљана до пада Србије 1459 год. – Београд, 1936. – VIII, 176 с.
34. Марјановић Ч. Хришћанска етика. I део : Индивидуална етика / Ч. Марјановић. – Београд, 1932. – VI, 136 с.; II део : Социјална етика. – Београд, 1932. – IV, 84 с.
35. Марјановић Чедомир [Електронниј ресурс] // «Отворена књига». Регистар жртва Комисије за тајне гробнице убијених после 12. септембра 1944. – Режим доступу: <http://www.otvorenaknjiga.komisija1944.mpravde.gov.rs/otkrug/00/70246/16080.htm>. – Назва з екрана.
36. Марьянович Ч. Ветхозаветное учение о мздовоздаянии / Ч. Марьянович // Институт рукопису Национальної бібліотеки України ім. В. Вернадського. – Ф. 304. – Дис. 1360. – 183 с.
37. Мелентијанизам // Хришћански весник. – 1910. – Свеска 6. – С. 401–404.
38. Мелентије, еп. Тимочки. Катихизис за народ или разговор о хришћанској православној вери / Мелентије, еп. – Зајечар, 1909. – 78 с.
39. Олесницкий М. А. Из системы христианского нравоучения / М. А. Олесницкий. – К., 1896. – 497 с.
40. Олесницкий М. А. История нравственности и нравственных учений. Ч. I / М. А. Олесницкий. – К., 1882. – 428 с.; Ч. II. – К., 1886. – 266 с.
41. Олесницкий М. А. Нравственное богословие, или христианское учение о нравственности / М. А. Олесницкий. – К., 1892. – [2], IX, 289 с.
42. Опет о Мелентијанизму // Хришћански весник. – 1910. – Свеска 10. – С. 727–730.

43. Отчет о состоянии КДА в 1888/89 уч. году // ТКДА. – 1890. – № 1. – С. 99–148.
44. Пузович В. Русские эмигранты – преподаватели Православного богословского факультета в Белграде (1920–1940-е гг.) / В. Пузович // Труды КДА. – № 15. – К., 2011. – С. – 199–208.
45. Путро О. І. Студенти-іноземці Київської духовної академії та семінарії (XIX – поч. XX ст.) / О. І. Путро., А. О. Путро. – К., 2011. – 340 с.
46. Рыбинский В. П. К истории Киевской духовной академии (курс 1887–1891 гг.) / В. П. Рыбинский. – Машинопись в библиотеке Московской духовной академии. – 209 с.
47. Сильвестр (Стойчев), игум. «Новое богословие» профессора М. М. Тареева / Сильвестр (Стойчев), игум. // Труды КДА. – № 12. – К., 2010. – С. 267–278.
48. Симеон Станковић. [Рец. на :] Др Чедо Марјановић. Хришћанска етика (пробно издање). Београд, 1929 / Симеон Станковић // Богословље. – 1930. – С. 231–249.
49. Симеон Станковић. Одговор др Чеди Марјановићу / Симеон Станковић // Богословље. – 1931. – С. 324–333.
50. Слијепчевић Ђ. Историја Српске Православне Цркве / Ђ. Слијепчевић. – Књ. 1. – Београд, 2002. – 497 с.
51. Српска библиографија: књиге 1868–1944. – Књ. 10. – Београд, 1994. – 468 с.
52. Суспендовање с катедре г. др. Чед. Марјановића // Хришћански весник. – 1909. – Свеска 6. – С. 436–452.
53. Теолози се суди // Правда. – 1933. – Бр. 10.283 (23 јуна). – С. 7.
54. Титов Т. Прилике на теолошком факултету / Т. Титов // Правда. – 1933. – Бр. 10.338 (17 август). – С. 3; Бр. 10.463 (20 децембар). – С. 3; Бр. 10.464 (21 децембар). – С. 10; Бр. 10.465 (22 децембар). – С. 3; Бр. 10.466 (23 децембар). – С. 5; Бр. 10.467 (24 децембар). – С. 6; Бр. 10.468 (25 децембар). – С. 5.
55. Тодоровић С., прот. Одговор др Чеди Марјановићу / С. Тодоровић, прот. // Весник Српске цркве. – 1910. – Бр. 11. – С. 971–980.
56. Шијаковић Б. Универзитет и српска теологија: Историјски и просветни контекст оснивања Православног богословског факултета у Београду / Б. Шијаковић, А. Раковић. – Београд, 2010. – 179 с.
57. Marianowitsch Tshedomil. Utilitarismus und Christentum / Tshedomil Marianowitsch. – Bern, 1905. – 63 s.
58. Milosavljević O. Potisnuta istina: kolaboracija u Srbiji 1941–1944 / O. Milosavljević. – Београд, 2006. – 418 с.

V. Bureha

SEARCHING FOR THE “NEW THEOLOGY”: CHEDOMYR MARYANOVITSCH, THE GRADUATE OF KYIV THEOLOGICAL ACADEMY

The article addresses the life path and scientific heritage of Professor Chedomyr Maryanovitsch (1872–1935), who was born and grew up in Serbia. In 1890–1894 he studied in Kyiv Theological Academy (KThA) where he fell under a huge influence of Professor M. Olesnitsky and the movement of “New Theology”. After graduating from KThA he taught theological disciplines in Serbia. He was against scholastic slants in theology; advocated the radical reform of the orthodox theological science, which led to the conflict with the Serbian Orthodox Church Administration. In 1908 Church condemned the Catechism written by Maryanovitsch. In 1909–1914 he was deprived of the right to teach doctrinal disciplines.

In 1910 in his program article “Scholastics and Orthodoxy, or Old and New Theology”, Maryanovich negatively assessed the development of the Orthodox theological opinion in the 17–19th ct. when it was under the Western scholastic influence. He believed that Scholastics (“Old Theology”) had to be followed by “New Theology”, whose purpose was the revival of patristic outlook. He criticized theological articles of his contemporaries, written in the scholastic spirit (like bishop’s Meletius (Vujetsch) Catechism).

He tried twice (since 1924 till 1932) to become a professor of the Orthodox Theological Faculty of the Belgrade university, but he was unlucky. Both times the Faculty Council disapproved his candidacy, suspecting him of unorthodox theological views.

In his two-volume edition of “Christian Ethics” (1929–1932) he tried to define the main ethical categories based on the modern philosophical systems and the data of natural sciences. It caused the criticism from the adherents of the traditional approaches in Theology. In particular, Bishop Simeon (Stankovitsch) believed that Maryanovitsch did not make a clear distinction between the Christian and Evolutionist Ethics.

In the 1930s he published a number of research papers on Serbian Church history. Last years of Professor Maryanovitsch’s life are scarcely researched.

Keywords: Maryanovitsch, Olesnitsky, Serbian Orthodox Church, Kyiv Theological Academy, scholastics, new theology.

Материјал надійшов 04.03.2016